

Elstara libro al elstara homo

La arto labori kune. Festlibro por Humphrey Tonkin. Red. Detlev Blanke kaj Ulrich Lins. Rotterdam: UEA, 2010. 901p. 26cm. Bind. Ilus. ISBN 9789290171133. Prezo: € 60,00

Mejloŝtono en la esplorado pri la temoj ĉirkaŭ Esperanto

Sekcioj IV-VI (p. 257-581)

Kiel sufiĉe juna kunlaboranto de Humphrey Tonkin, estas por mi honoro recenzi la duan trionon, pli ol 300 paĝojn, de la festlibrego al li dediĉita. Estante kontribuanto pri lingvopolitiko kaj lingvoplanado (sekcio II), mi recenzos alian parton, konsistantan el tri sekcioj: esperantologio (IV), historio (V) kaj movado kaj komunumo (VI). Mi klopodos arigi la kontribuojn laŭ la temoj tuŝitaj kadre de ĉiu sekcio, por evidentigi laŭeble la plej interesajn rimarkojn kiujn leganto povas trovi. Temos pri simpla gustumado, ĉar 31 kontribuoj entute postulus ne unu, sed tri recenzojn.

Nepre pro miaj personaj emoj mi trovis tre interesa sekcio IV dediĉitan al esperantologio. La atento de Wim Jansen, Boris Kolker, Geraldo Mattos kaj Klaus Schubert fokusigis en la fundamenta lingvo, pli precize, en tio kio estis priskribita de L. L. Zamenhof en la *Unua Libro* kaj en la *Fundamento de Esperanto*. Pli precize, Jansen alfrontas la problemon de la tipologia klasifikado de Esperanto: ĉu – kaj jeskaze kiom – Esperanto estas eŭropa lingvo? Lia metodo estas preni tipologie konatajn interlingvistikajn trajtojn pri (hindo-)eŭropeco de lingvo kaj apliki ilin al la fundamenta lingvo. La plej interesa rezulto miaopinie estas, ke "okulfrapan diferencon inter Esperanto kaj la referenclingvoj ni trovas en... aspektoj de la morfologio, kiu ŝajnas esti unikajo, retrovebla nek en Eŭropo nek ekstere." Krome Jansen montras kiel neatenditaj komunaj trajtoj kun lingvoj kiuj ne estas referencaj al Esperanto (kiujn Zamenhof tute ne konis), devas esti rigardataj tre singardeme. Sur la sama linio, Kolker malkaŝas la gravecon de la rolo de la rusa en Esperanto, "kiel decida kontrolo lingvo, t.e. de lingvo-formilo", ĉar tute probable la rusa estis la ĉefa lingvo de Zamenhof, kaj fakte eŭropismoj eniris Esperanton tra ĝi. Malpli konvinka estas la kontribuo de Mattos, kiu relegas la fundamentan lingvon kompare kun la portugala, kaj pridiskutas la nekoheron de la originala participa sistemo, fakto vaste konata kaj solvita de specifa lingvoplaniga ago fare de Akademio de Esperanto pli ol 30 jarojn antaŭe. Male Schubert prezentas investigadon pri la koncepto 'vorto' en la planlingva antaŭvivo de Esperanto, el la kabineto de Zamenhof, enfokusigante la faman eltraĵon pri la plena dismembriĝo de la ideoj en memstaraj, sensanĝaj vortoj, tute fremda por la eŭropaj popoloj, sed al ilia spirito alkonforme por ne malfaciligi la lernadon de la lingvo. Tiu ĉi eltraĵo

montras al ni, kiel multaj planlingvaj premisoj de Esperanto estas implicaj, kaj spegule kiel la plejparto de neplanitaj trajtoj estu afero lasita al la lingva uzo, kio estas surprize nuntempa percepto de lingvo el lingvoplanada vidpunkto.

Sed esperantologio ne estas nur analizado de la zamenhofa lingvo: Ken Miner, Christopher Gledhill kaj John Wells analizas la lingvon tra la lensoj de modernaj lingvistikaj ilaroj, dum Ilona Koutny, Aleksandro S. Melnikov kaj Till Dahlenburg alprenas pli socilingvistikan vidpunkton. Fine, en kompara lingvistiko ni povas enmeti la kontribuojn de Renato Corsetti, Otto Prytz kaj Michel Duc Goninaz. Miner prenas la vidpunkton de lingvistiko

fare de Chomsky, montrante kial por la fama usona lingvisto Esperanto ne estas proprasence lingvo (esence, ĉar denaskuloj ne estas *native speakers* [denaskaj parolantoj] en la normala senco de la esprimo). Gledhill sekvas la modelon de la britaj skoloj de Firth pri "kunokazemo" (*collocation*) kaj de Halliday pri leksiko-gramatiko por korpuse analizi la diferencon inter analizaj formoj kiel 'havi okazon' kaj respondaj sintezaj kiel 'okazi'. Wells sin demandas ĉu la diversaj frazmelodioj de la etnaj lingvoj posedataj de esperantlingvanoj povas starigi problemon al la lingvo mem. Feliĉe, en la plej tikla parto de frazmelodio, t.e. demandomelodio, Zamenhof elektis la polan vojon, pruntante la vorton *czy* (ĉu) anstataŭ fidi je frazmelodiaj rimedoj kiel ekzemple en la itala. Do, ĝenerale dirite, ne fidu tro je frazmelodioj kiam vi parolas Esperante. Koutny prezentas malgrandan retan enketon (10 demandoj kaj 100 respondintoj estas sampla bona por sugesti tendencojn) pri la bildo de la mondo laŭ esperantlingvanoj. Kiom da influo havas la etnaj lingvoj en ilia semantika mapo, ekzemple en la kolornomoj? Kiom da kono pri la Esperanta kulturo necesas por kompreni kelkajn esprimojn (ekz. 'kabei')? Unu nepra konkludo estas la tendenco uzi sintezajn formojn kiel 'malsati' anstataŭ analizajn, kiel 'havi malsaton'. Melnikov prenas alian vojon por montri la realecon de la Esperanta kulturo, kies speguloj estas la gazetoj, speciale en specifaj trajtoj kiel esperantonimoj. Aparte interesa estas la semiotika analizo de la bildoj uzataj en la gazetaro: ne nur lingvouzo, sed lingvouzo kune kun desegnaĵoj. Dahlenburg argumentas, ke la alproprigo de la etnolingvaj parolfiguroj al Esperanto per poezio riĉigas la lingvonivelon de la poezi-leganto. Kvazaŭ rekte responde, Corsetti argumentas, ke ekzistas supertavola lingvo por esperantlingvanoj, nome la plej prestiĝa nacia lingvo de la momento (nun, la angla), komparante Esperanton kun kreolaj lingvoj. Pri la tiel-nomata kreoliĝo de Esperanto, mi tute dubas, ĉar kreoliĝo postulas piĝinon kaj Esperanto neniam estis piĝino sed ĉiam planlingvo: mi preferus

nomi la fenomenon 'naturiĝo'. Ĉiukaze, aparte de harfendaj diskutoj pri la plej oportuna termino, multaj observoj fare de Corsetti estas atentvekaj kaj diskutprovokaj. Pritz analizas la diferencon inter la etnolingvaj sufiksoj, kiuj ne povas roli kiel memstaraj radikoj, kaj la Esperantaj, kiuj ja povas, sed kelkaze la vortkombinoj leksikiĝis (ekz. 'homaro' indikas ĉiujn homojn, ne laŭkombine 'aro da homoj'). Kiel etnolingvajn studkazojn li prenas la hispanan, anglan, germanan kaj rusan etnolingvojn. Finas la sekcion eseeto de Duc Goninaz, kiu alfrontas la problemon de tradukado el lingva vidpunkto, nome ĉiu dulingvulo havas iom da interfero inter la lingvaj sistemoj, kiu povas eĉ grave influi la proceson de tradukado. Bedaŭrinde li ne profundigas la specifajn problemojn malantaŭ tradukado en kaj el Esperanto, temo miaopinie ankoraŭ malmulte esplorata sed fakte esplorinda.

Sekcio V enhavas kontribuojn pri la historio, buntajn kaj atentvekajn. Eĉ ĉi tie ni povas arigi ilin laŭ kelkaj temoj: Zamenhof kaj la pionira epoko (Christer Kiselman, Marc Bavant, Carlo Minnaja, E. James Lieberman); pri la malneŭtralisma movado (Ulrich Lins, José Antonio del Barrio, Vladimir Samodaj); pri specifaj historiaj epizodoj kaj kunteksto (Doron Modan, Vlastimil Novobilský, Tacuo Huĝimoto, Shi Chengtai, Ed Borsboom). Kiselman prezentas la ideojn de Zamenhof pri la neŭtrale-homa religio de la frua hilelismo (1900) ĝis la matura homaranismo (1917). Bavant relegas la zamenhofan eseon pri esenco kaj estonteco de la lingvo internacia preskaŭ jarcenton post ĝia aperigo. Ĉu ĝi ankoraŭ validas? Laŭ la aŭtoro la zamenhofa pretendo ĉion solvi per la "nuda logiko" fiaskis, kaj pro tio stariĝas la demando ĉu la eseon ne verkis de Beaufront anstataŭ Zamenhof. Minnaja prezentas al ni ege interesan rigardon al lingvokontrolado antaŭ la starigo de la Lingva Komitato, en la diskuto inter la legantoj de la unua revuo, *La Esperantisto*. Ekzemple, kelkaj lingvaj trajtoj de la antaŭbulonja lingvo, nome ankoraŭ sen netuŝebla Fundamento, perdiĝis por reaperi poste kiel avangardaj fenomenoj! Lieberman klopodas skizi psikologian analizon de la personeco de Zamenhof laŭ klasika freŭda vidpunkto kaj priskribi la psikologojn kiuj subtenis la lingvon, interalie Auguste Forel, Pierre Bovet kaj John C. Flugel, kiuj eĉ estris kurson ĉe la unua Somera Universitato en Ĝenevo (1925). Oni povas diri, ke la historio de la frua epoko de nia lingvo ankoraŭ estas priesplorinda. Lins reprenas la enketon de li faritan en la jaroj 1982/83 inter komunistaj esperantistoj pri la trajtoj de ilia "duobla lojaleco". Temas pri 30 demandoj al 79 homoj, multaj naskitaj antaŭ la Unua Mondmilito. La rilato inter la du ismoj estis plejofte malfacila, ĉar ilia vivo estis entute nefacila. Esperanto rolis precipe kiel persona klerigilo. Eble ne tro surprize la ekstera socio (komunistoj ne-esperantistaj) tute vidis esperantismon kiel kromajon. Post la disfalo de Sovetunio, multaj el ili vivis tragedian momenton, kaj Esperanto rolis kiel postrestaĵo de la idealismo. Kvazaŭ komentario, Samodaj atestas pri la vanaj klopodoj eldoni Esperantan revuon en Sovetunio en la 1970/80-aj jaroj, eĉ kiel 'angulo de esperantisto' kiel suplementon de jam starigita anglalingva revuo, *Moskvaj Novaĵoj*. Nur provekzemplero sukcesetis. Del Barrio klarigas kial hispanaj laboristoj emis lerni Esperanton en la komenco de la 20-a jarcento. Resume oni povas diri, ke krom la volo kleriĝi la malaltaj klasoj emis krei novan, alternativan klasbatalan kulturon per malnacia lingvo, nome Esperanto. Socialistoj emis substreki la kleriĝon dum anarkiistoj la alternativan novan kulturon. Modan enkondukas la leganton en specialan momenton, en kiu Esperanto rolis vere kiel superetna lingvo de paco: la Palestina kaj Egipta areo antaŭ la milito de 1948/49. Tiam araboj kaj judoj uzis la lingvon

praktike por konstrui zamenhofan neŭtrale-homan ponton inter la du popoloj. Tute diversan fonon prezentas la kontribuo de Novobilský pri la personeco de Ota Ginz, elstarulo en la esperantista movado en Ĉeĥoslovakio. Estis por mi surprize kaj kortuŝe ekscii pri Esperanta-ĉeĥa vortaro kompilita en getto.

Nun, de proksima Oriento al fora Oriento. Huĝimoto prezentas al ni la vivon de Takagusi Itirō, interalie tradukinto en la japanan de *Kumeŭaiŭa* de Tibor Sekelj, unu el la plej famaj infanliteraturaĵoj en Japanio, kaj de Eroŝenko, la konata blinda poeto. Shi enkondukas la leganton en la misteran personecon de Elpin, koreo kiu longe vivis en Ĉinio kaj multe engaĝiĝis kontraŭ la japana invado. Finas la sekcion la kontribuo de Borsboom, kiu pritraktas la historion de la juna movado ekde 1938 ĝis 1958, kiam ekaperis junulo kiu ege influos la junan (sed ne nur) movadon: Humphrey Tonkin. Interese, mi ekscias, ke la hazardemo de partoprenantoj en la junaj internaciaj kongresoj ja ne estas novaĵo.

Sekcio VI estas malgranda kompare kun la aliaj ĉianalizitaj (malpli ol 70 paĝoj entute), tamen ne seninteresa, ĉar ĝi pritraktas du strebojn de la esperantismo: movadon kaj komunumon, kiuj ne ĉiam paceme kunvivis. Werner Bormann efike pritraktas la distingon inter labori *por* Esperanto (movade) kaj labori *per* Esperanto (komunume), kun speciala atento al la frua epoko de UEA, kaj (denove) oni vidas, ke foje akraj lastatempaj diskutoj enradikiĝas en la fondiĝo de la moderna, postpionira movado. Jorge Camacho profundiĝas en la afero, vigle diskutante la tradician nocion de 'Esperanta popolo'. Ĉi tiun oni interpretu metafore, samkiel 'la futbala popolo'. Sed metaforoj plenas de danĝero, kiam ni forgesas la metaforecon kaj permesas al ili plasmian pensmanieron. Pro tio, li proponas anstataŭigi la esprimon per 'Esperanta malpopolo'. Stariĝas do la demando, ĉu entute ekzistas Esperanto-kulturo. La respondo de la aŭtoro jenas: bezonatas lingva malparteco por krei universalan, mondiskalan kulturon, nome esperantistoj devas daŭre dialogi kun la alilingvaj kulturanoj por diri ion vere universale valoran. La kontribuoj de Zbigniew Galor kaj Nikola Rašić estas sociologiaj esploroj pri la ĝenerala movado, dum Hector Alòs i Font pritraktas la katalunan. Galor prezentas superrigardon de sociologiaj esploroj rilataj al la konsciado de la UEA-membroj pri la asocio mem, speciale diskutante la koncepton de Diabla Cirklo de Eckhard Woite, nome la tendencon de UEA ekzisti por pluvivi kiel memcelo anstataŭ ekspluati la originajn celojn. Kvazaŭ responde, Rašić analizas la Universalajn Kongresojn, eble la plej fortostreĉan ĉiujaran laboron de UEA. Per statistika ellaborado, ŝajnas fakte, ke la komunumo pli pezas ol la movado, alivorte UK iĝas "fermema kongreso de malfermema movado". En 2007, por doni socilingvistikan bildon, Alòs i Font faris enketon inter 98 katalunaj esperantistoj, kiuj estas ĉefe viraj, kleraj, diversaĝaj, ekonomie mezklasaj kaj poliglotaj. Fine Ziko van Dijk komparas la ideologiojn malantaŭ Vikipedio kun tiu malantaŭ Esperanto, kun speciala atento al la esperantlingva Vikipedio, relativa sukceso se oni rigardas aliajn Vikipediojn subtenatajn de pli-malpli samnombraj lingvaj komunumoj.

Ĉiosume, ĉiu sekcio povus valori kiel memstara monografia volumo. Mi estas profunde konvinkita, ke ĉi tiu librego estas mejloŝtono en la esplorado pri la temoj ĉirkaŭ Esperanto. Sekvaj pluesploroj ne povos ne sin referenci al unu aŭ alia kontribuajo de la festlibro, kaj do mi sincere rekomendas posedon al ĉiu esploranto aŭ esploronto pri la lingvo, la historio kaj la movado.

Federico Gobbo

(Recenzo pri la lasta parto de la libro aperos en la sekva numero de la revuo).